

EKONOMIKA POLJOPRIVREDE

(II. kolokvij)

4. Tržište poljoprivrednih proizvoda

4.1. Vanjskotrgovinska razmjena poljoprivrednih proizvoda

4.1.1. Metodološke napomene

- RH ima razmjerno nizak dohodak po stanovniku i relativno veliko značenje poljoprivrede u ukupnom gospodarstvu.

Rješenja metodoloških pitanja u analizi poljoprivrednog izvoza i uvoza:

1. Vrijednost izvoza i uvoza izražene su u USD (dinari konvertirani u dolare, do 1986. g.)
2. Kao poljoprivredni izvoz i uvoz, tretiran je izvoz i uvoz primarnih proizvoda poljoprivrede i prerađivačke industrije koja kao osnovnu sirovinu ima poljoprivredne proizvode.
3. Statistički podaci o izvozu tekstilnih vlakana (66-85.g.) dani su za sva vlakna. Kako se prirodna ne mogu statistički izdvojiti, dani su za preostale godine podaci za sva vlakna.
4. Vrijednosti uvoza i izvoza izražene su u tekućim cijenama (sadrže prom. tečaja dom.valute)

4.1.2. Poljoprivredni proizvodi u vt razmjeni

- 1966/68.-2002/2003. vrijednost izvoza u RH je povećana za 8, a uvoza za 22 puta. Prosječne godišnje stope rasta izvoza bile su 6,5%, a uvoza 10,4%.

- u razdoblju 1966.-2000. g. prosječne godišnje stope rasta:

1. Vrijednost svjetskog izvoza – 5,6 %
2. Jedinična vrijednost izvoza – 3,3 %
3. Obujam izvoza – 2,3 %

Činitelji koji utječu na izvoz i uvoz poljoprivrednih proizvoda:

- unutarnji - kretanje poljoprivredne proizvodnje i mjere agrarne politike.
- vanjski – promjene na svjetskom tržištu poljoprivrednih proizvoda.

Poljoprivredna proizvodnja je od 66-84.g. imala prosječnu stopu rasta od 2,6%, da bi 85-90.g. bila 0,4% na godinu. 91-03.g. iznosilo je 1,2% na godinu.

Promjene (tendencije) u kojima se ostvaruje vt razmjena na svjetskom tržištu: Globalizacija svjetske trgovine; sve veća koncentracija svjetskog izvoza i uvoza na desetak zemalja; rastući poticaji izvozu; regionalizacija i ograničenje vt razmjene; nestabilnost; neizvjesnost i nesavršenost svjetskog tržišta.

- RH među 12 zemalja (od 16) koje su imale negativni saldo u vt bilanci poljoprivrednih Proizvoda (izvoz 85\$ po stanovniku na 2264 aktivnih poljoprivrednika; uvoz 701\$)

Mjeritelji intenziteta izvozne usmjerenosti poljoprivrede:

1. Izvoz po jedinici obrađene površine – za RH iznosi 39% europskog prosjeka.
2. Izvoz po aktivom poljoprivredniku – za RH 35 % eu prosjeka (veće zaostajanje od prvog).

Zaključci: - izvoz i uvoz poljoprivrednih proizvoda RH zaostaju za prosjekom EU zemalja
- pri tome više zaostaje izvoz nego uvoz.

Dinamiziranje izvoza radi toga ostaje kao jedna od primarnih zadaća i ciljeva agrarne politike.

4.1.3. Vrijednost i struktura poljoprivrednog izvoza

Poljoprivredni izvoz se sastoji od nekoliko stotina proizvoda koji su prema SITC-u grupirani u više sektora (označeni jednoznam brojevima), koji se dijele na odsjeke (dvoznam brojevima) pa tako redom do pojedinačnih proizvoda.

Prehrambeni proizvodi su se do početka 90ih zadržali na razini oko 9/10 vrijednosti izvoza, a udio im je pao 02/03.g. na svega 69,5%.

Piće i duhan su u posljednjih 15ak godina ostvarili velik porast izvoza i to s 4,6% 87/89.g. na 21,6 u 02/03.g. Iako je u tom razdoblju ostvaren pad proizvodnje cigareta (5,1%) i alkoholnih pića (66,1%), a porast bezalkoholnih pića (62,3%).

- u razdoblju 87/89.-01.g. najveće porast volumena izvoza bilježi duhan s 961 t na 10.153 t (1140%). Najpropulzivniji je bio sirovi duhan koji se najviše izvozi u Egipat (39,1%). Dok je najveći dio izvoza cigareta usmjeren na tržište BiH i Slovenije.

Sirova koža i krzno – izvoz je zanemariv do 90ih kada počinje ekspanzija, pa je 02/03.g. izvezeno tih proizvoda za 20 milijuna \$ (2,9% ukupnog izvoza poljop.-prehr. proizvoda.) 12.100 t je 01.g. izvezeno, od toga je sirove goveđe kože 50,1% i to u Italiju 88%.

Smanjenje broja zaklanih grla od 40 tisuća 90.g. na 23 tisuće 01.g.

Uljano sjemenje i plodovi su 02/03.g. iznosili 1,6% ukupne vrijednosti izvoza (najveći dio otpada na uljanu repicu i soju).

Tekstilna vlakna sudjeluju 02/03.g. sa 0,3% u ukupnom izvozu (najveći dio sintetička vlakna)

Životinjske i biljne sirovine su 02/03.g. sudjelovale sa 2,2% (sirova i soljena crijeva 47,2%; kamilica 17,3%).

Životinjska i biljna ulja i masti od sredine 80ih bilježe porast, pa su 02/03.g. sudjelovali s 1,9% u izvozu. Najviše su tu zastupljene biljne masti i ulja (73%) u BiH, a od pojedinačnih proizvoda margarin (36,5%) te sirovo i rafinirano ulje (31,4%).

Krupne promjene u strukturi izvoza prehrambenih proizvoda u posljednja 3 desetljeća:

1. Sektor mesa ostvario je u prvom trogodištu 66/68.g. gotovo 2/3 (62,2%) ukupne vrijednosti izvoza. Početkom 70ih vrijednost izvoza tog sektora sporije raste no drugi sektori prehrambenih proizvoda. Drastičan pad u zadnjih nekoliko godina, pa je 02/03.g. bilo 6,1%
2. Najpropulzivniju izvoznu stavku činili su „ostali proizvodi“, povećavši u razdoblju 66/68.g. do 02/03.g. udio u izvozu s 1,9 na 19,4%.
3. Svi ostali proizvodi (razlog – pad izvoza mesa) s iznimkom žitarica, prerađevina od žita, voća i povrća zabilježili su manji ili veći porast u ukupnom izvozu.

Žive životinje – 66/68. do 87/89.g. povećanje izvoza s 19,3 na 24,4%. 03.g. je 0,3%

Dominiraju junad (čiji je izvoz '87 u odnosu na '86 veći za 126% i to najviše u Italiju -80% i Grčku-19%, a '01 u Libanon 58%) i konji (najviši izvoz '88.g. 41.400 t ili 18 milijuna \$. Dok je '01 volumen bio 679,7 t, a vrijednost 1,3 milijuna \$. 99% ih se izvozi u Italiju.)

Meso i prerađevine od mesa – u razdoblju 66/68.g. 02/03.g. smanjio se sa 42,9% na 5,7%. Do sredine 80ih bili su najvažnija i najstabilnija stavka izvoza. '92 je bila najveća vrijednost izvoza 89,7 milijuna \$. 02/03.g. je 27,4 milijuna \$. Uvoz 02/03.g. je 77,9 milijuna \$, tako da je deficit vt bilance u tom razdoblju bio 50,4 milijuna \$. Dominira junetina '90 s 42,1% , a '01 sa samo 0,8%. Povećala se zastupljenost prerađevina od mesa (kobasice, šunke, salame).

Ribe i riblje prerađevine – u zadnja 3 desetljeća stabilan rast izvoza, pa je u razdoblju 66/68.g. 02/03.g. povećan s 9% na 20,4%. Ribe i riblje prerađevine postale su 02/03.g. prva skupina proizvoda po vrijednosti izvoza 97,2 milijuna \$. '01 najviše na tune otpada 52,4% izvoza riba.

Žitarice i prerađevine – u razdoblju 66/68.g. 02/03.g. ima uzlazni trend, no uz oscilacije pa je izvoz smanjen sa 16,1% na 14,5%. Posljedice oscilacija su nestabilni izvozni viškovi.

Kukuruz ja na početku razdoblja držao primat s 90%, pšenica na kraju 80ih s 70%, '01 je bila na 57,4%.

Voće i povrće – 2 razdoblja, prvo od početka analize do kraja 80ih, a drugo do danas. U razdoblju 66/68.g. do 87/89.g. vrijednost izvoza voća i povrća povećala se za 10,2 puta i porastao je udio u izvozu prehrambenih proizvoda s 7,2% na 18,2%. U drugom razdoblju 02/03.g. vrijednost izvoza je pala na 3,7% uk vrijednosti izvoza (apsolutno 36,5 mil \$).

Izvoz voća i povrća obilježava kapilarnost (izvoz velikog broja proizvoda u malim količinama). Također, izvoz je usmjeren na velik broj tržišta u mnogo zemalja.

Kava, kakao, čaj, začini – rast izvoza s 2,1 na 31,8 milijuna \$, a udio u ukupnom izvozu preh proizvoda je porastao s 1% na 6,7%. Dominira '01.g. Vegeta s 84,2%, kava s 12,3%.

Mliječni proizvodi i jaja – 2 razdoblja, prvo od početka analize do kraja 80ih, drugo od tada do danas. U 1 razdoblju su marginalna stavka, 66/68.-87/89.g. smanjilo se sa 1,1% na 0,7%. U 2 razdoblju 02/03.g. iznosi 33,1 milijun \$ (6,9%). U izvozu su najviše zastupljeni '01.g. sir (25,8%), mlijeko (11,6%), jogurt (9,5%), i to najviše na tržište BiH.

Šećer, proizvodi od šećera i med – najpopularniji sektor ukupnog izvoza prehrambenih proizvoda. Izvoz 00-03.g. porastao s 5,1 na 129,6 \$ (25 puta). Povećana proizvodnja šećera s 56.700 na 141.000 t, a proizvodnja šećerne repe 40,5%. U istom razdoblju porasla je vrijednost uvoza s 19,1 na 64,8 milijuna \$ (reeksport – ponovni izvoz rečenih proizvoda). Šećer se najviše (92,1%) '01.g. izvozi u Italiju.

Stočna hrana, osim žita u zrnju – razmjerno malo zastupljeni u izvozu, ali se vrijednost izvoza kontinuirano povećava – s 1,8 66/68.g. na 17,6 milijuna \$ 02/03.g. Tako se povećao udio u izvozu prehrambenih proizvoda s 2,5% na 3,7%. U izvozu su '01.g. najviše zastupljeni uljane pogače (43,9%), stočna hrana obogaćena melasom (15,8%), rezanci šećerne repe (11,5%) itd. Slovenija je najveći uvoznik tih proizvoda.

Ostali proizvodi (nspomenuti) – obilježili spektakularni porast vrijednosti izvoza 66/68-02/03.g. s 1,4 na 92,6 milijuna \$ na godinu ili 66 puta. '01.g. najviše zastupljeni preparati, umaci i miješani začini, juhe i preparati za te proizvode, kvasac, proizvodi za prehranu djece...

4.1.4. Osnovni uvjeti i putovi dinamiziranja izvoza

Izvoz poljoprivrednih proizvoda je primarno određen njihovom proizvodnjom u zemlji:

1. Kretanjem opsega proizvodnje
2. Stabilnošću, strukturom i troškovima proizvodnje
3. Stanjem na međunarodnom tržištu
4. Mjerama ekonomske politike.

- prvi i najpotrebniji uvjet dinamiziranja izvoza je ubrzan porast poljoprivredne proizvodnje.
- drugi važan uvjet je dinamičniji i ravnomjerniji rast izvoza poljoprivrednih proizvoda.
- treći uvjet su promjene u strukturi poljoprivredne proizvodnje.

Veća ponuda proizvoda iz domaće proizvodnje u odnosu prema potražnji u zemlji stvara potencijalni izvozni višak, a RH nema mogućnosti kao bogatije zemlje da premosti razliku. RH je 2000.g. ušla u WTO (što je stvorilo obvezu da se ukinu izvozne subvencije, smanje carinske zaštite na poljop. proizvode), da bi '02.g. započela primjenu ugovora o slobodnoj trgovini s većinom europskih zemalja. '03.g. oko 80% vrijednosti vt razmjene poljoprivrednih proizvoda odvijalo se u zoni slobodne trgovine.

- od '02.g. na snazi je Privremeni sporazum koji omogućava RH da ima slobodan pristup tržištu zemalja EU poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.
- Protokol 7 regulira režim trgovine poljop-prehram proizvoda između RH i proširene EU (EU-25). Prenose se postojeće trgovinske koncesije koje je 6 pristupajućih država imalo s RH.

4.1.5. Vrijednost i struktura uvoza poljoprivrednih proizvoda

- sastoji se kao i izvoz...

Dinamičan rast uvoza poljoprivrednih proizvoda nije se ostvario ravnomjerno, već uz oscilacije jer su dobre godine u poljoprivredi usporavale rast uvoza, a loše dovodile do nagle ekspanzije.

Sve grupe proizvoda nisu imale uz neujednačen tempo porasta uvoza ni isti smjer kretanja. To je uzrokovalo promjene u strukturi uvoza: 3 grupe proizvoda su povećale, a 4 smanjile udio u vrijednosti uvoza. Na to su utjecale diferencirane stope rasta (ili pada) i različita kretanja ukupne potražnje po grupama proizvoda.

1. Proizvodi za hranu – rast uvoza s 44,2% 66/68.g. na 76,2% 02/03.g. Do početka 90ih bili su

suficitna stavka u vt bilanci. Uvoz ovih proizvoda čini više od $\frac{3}{4}$ uvoza poljopr. proiz RH.

1.1. Žive životinje – 2 razdoblja, 86-90.g. i drugo do kraja analiziranog razdoblja.

'90 ostvaren najveći opseg i vrijednost uvoza 60.800 t (77,8 milijuna \$). Najviše bikova (43,6%) iz Poljske i svinja (37,4%) iz DR Njemačke, Mađarske i Čehoslovačke.

Vrijednost uvoza je '90 premašila vrijednost izvoza za 20,2 milijuna \$.

U 2 razdoblju uvoz se ostvario na višoj razini, ali uz velike godišnje oscilacije. Najviše zastupljeni '01.g. telad (43,4%), junad za rasplod i tov (21,6%), svinje (16,2%), janjad...

Telad se najviše uvozi iz Poljske i Mađarske, junad za tov i Mađarske, za rasplod iz Austrije i Mađarske, svinje iz Mađarske, janjad iz Rumunjske.

1.2. Meso i prerađevine od mesa – 2 razdoblja, kao i prethodno. U prvom razdoblju povećana vrijednost uvoza sa 16,1 na 124,7 milijuna \$ ili 674% i opseg uvoza s 15.300 na 59.500 t ili za 289% (uzrok - brzo smanjenje proizvodnje svih vrsta mesa, posebno goveđeg i svinjskog). '90.g. prvi put uvoz tih proizvoda veći od izvoza i to za 56 mil \$.

U strukturi uvoza dominira '90.g. svinjsko meso (47,1%), goveđe meso (17,8%) i juneće meso (13,7%). Najviše se uvozi iz Mađarske, pa SR Njemačke, Nizozemske i dr. zemalja. U 2 razdoblju ('91-03.g.) vrijednost uvoza kreće se od 41,6 ('91) do 117 milijuna \$ ('97).

Visoki uvoz je rezultat pada domaće proizvodnje i pada proizvodnje po grlu stoke.

'01.g. dominira uvoz svinjskog mesa i slanine (60,2%) u ukupnoj vrijednosti uvoza ove grupe proizvoda, kobasica (17,8%), govedina, kokošje meso, itd. Svinjsko meso se najviše uvozi iz Mađarske, pa Poljske, Danske, Nizozemske i dr. Kobasice iz Slovenije (34,3%) pošto je proizvodnja locirana djelom locirana na području naše zemlje.

1.3. Ribe i riblje prerađevine – uvoz najstabilniji sve do kraja 90ih. Vrijednost uvoza 02/03.g. 79,3 milijuna \$. Istovremeno raste ulov morske ribe i proizvodnja slatkododne ribe. Svih tih godina vrijednost izvoza je bila veća od uvoza (96/98.g. za 20,8 milijuna \$).

Uzroci velikog uvoza ribe – odnos cijena iz domaćeg ulova i uvoznih cijena te razlika u strukturi potražnje i ponude iz domaćeg ulova i proizvodnje. '01.g. najviše zastupljeno u uvozi su žive morske ribe (20,3%), sipe i lignje (13,4%), haringe (11,9%), smrznute sardele i oslići... Žive morske ribe, sipe, lignje uvoze se iz Španjolske, haringe iz Danske, srdele iz Španjolske i SADa, oslići iz Argentine, bakalar iz Norveške, itd.

1.4. Žitarice i prerađevine – trend rasta neravnomjeran, posebno nakon 80ih (radi nestabilne proizvodnje, posebno kukuruza i pšenice). '90.g. visoka vrijednost uvoza žitarica od 72,5 milijuna \$ povezana s padom proizvodnje kukuruza te godine u odnosu na prethodnu za 14% ili 285.000 t. '90.g. na uvoz kukuruza je otpadalo 76,4% uk uvoza žitar. '97.g. rekordna vrijednost uvoza od 85,8 milijuna \$, iako je proizvodnja te godine u odnosu na prethodnu porasla (očito se radilo o netočnim procjenama očekivanog uvoza ili preuranjenom uvozu.) '01.g. u strukturi uvoza kukuruz (31,2%), keksi, vafli i oblate (13,5%), tjestenina (10,2%), riža, ječam. Keksi, vafli, oblate, tjestenina, riža najviše iz Italije, kukuruz iz Mađarske, ječam iz V.Britanije.

1.5. Voće i povrće – '90.g. na 1 mjestu u strukturi vrijednosti uvoza proizvoda za hranu. 02/03.g. je na 22,3% vrijednosti ukupnog uvoza prehrambenih proizvoda. Vrijednost uvoza 66/68-02/03.g. povećala se 28 puta. '01.g. najviše zastupljeno svježije voće, povrće prerađeno, povrće svježije i zamrznuto, sokovi od voća i povrća. Banane (19,1 mil \$), naranče (8,1 mil \$), jabuke svježije (5,2 mil \$), limun (3,2 mil \$).

1.6. Kava, kako, čaj i začini – ravnomjeran rast (pošto uvoz malo ovisi o domaćoj proizvodnji). '02/03.g. u strukturi vrijednosti uvoza prehran. proizvoda sudjeluju s 9,8%. '01.g. dominira kava (38,6%) iz Brazila, Italije i dr. Čokolada (22,6%), kakao (18,5%), a ostalhi 20,3% na začine i čaj.

1.7. Mliječi proizvodi i jaja – stabilna stavka, '02/03.g. iznosi 7,8%. Rastući uvoz od 80ih je posljedica smanjenja proizv mlijeka u nas i znatno većih cijena (sireva) iz dom proizv. '01.g. mlijeko i kiselo vrhnje (48,9%), sirevi (29,1%), ostatak (22%) su maslac, jogurt i jaja. Mlijeko i vrhnje iz Mađarske, pa Slovenije, Češke. Sir iz Njemačke i Slovenije.

1.8. Šećer, proizvodi od šećera, med – uvoz '02/03.g. ima najmanji udio u uk vrijednosti uvoza prehrambenih proizvoda – 3,6%. Vrijednost uvoza u apsolutnom iznosu se smanjila s 62,6 '95.g. na 46,2 milijuna \$ '03.g. (visoka razina proizvodnje u nas, uvoz šećerne repe iz Mađarske.) '01.g. na uvoz šećera (71,8%) iz Brazila, Mađarske, Češke, Njemačke i Italije. Proizvodi od šećera (21,2%) i ostalo (maslac, med) – 7%.

1.9. *Stočna hrana, osim žita u zrnu* – '02/03.g. u ukupnom uvozu 8,2 % ili 47,3 milijuna \$. Uljane pogače (39,6%), hrana za pse i mačke (21,2%), krmne smjese za hranidbu riba (8,8%). Najveći dio (83,8%) uljanih pogača uvozi se iz Brazila. Uvoz hrane za pse i mačke '90.g. je 179.000 \$, a '01. 13,2 milijuna \$.

1.10. *Ostali proizvodi (nspomenuti)* – dinamičan rast u analiziranom razdoblju za 6,4 puta. Proizvodi kao margarin, preparati, umaci, začini, kvasci, prašci i dr.

2. Piće i duhan – 2 razdoblja, 1 je do '89.g., 2 do kraja analiziranog razdoblja. '02/03.g. vrijednost uvoza 103,3 milijuna \$. Udio pića i duhana u vrijednosti ukupnog uvoza prehrambenih proizvoda '02/03.g. 8,7% (2 mjesto u strukturi te vrijednosti). U 1 razdoblju najviše su se uvozila bezalkoholna pića (više od pola vrijednosti ukupnog uvoza pića), a ostatak alkoholna pića (vino od svježeg grožđa najviše), najviše iz Mađarske. U 2 razdoblju '02/03.g. 74,4% udio pića u strukturi vrijednosti uvoza pića i duhana. '01.g. najviše zastupljeni voda i bezalkoholna pića zaslađena (25,6%), pivo (21,4%), aromatizirana voda (18,7%), vino (9,9%), likeri, viski, voda u bocama... Rast uvoza pića s 36,7 u '00.g. na 90 milijuna \$ u '03.g. (145%). Deficit vt razmjene 90,5 milijuna \$. Duhan – '01.g. dominira neobrađeni duhan (81,1%) iz Malavije, Brazila, SADa i Indije. Slijede prerađeni duhan, pa cigarete, cigare, cigarilosi. '02/03.g. ostvaren je pozitivan saldo uvoza i izvoza 270,7 milijuna \$ (tako visok suficit nema nijedan drugi proizvod u vt razmjeni!).

3. Sirova krzna i koža – smanjenje u razdoblju 66/68.-'02/03.g. s 9,1% na 1,9%. Vrijednost izvoza '90-'99.g. rasla, pa je '96/98.g. prosječno godišnje bila veća za 8,5 milijuna \$ u odnosu prema vrijednosti uvoza. Uvoz '02/03.g. 22 milijuna \$, što je 6,1 puta više no '99.g. (ekspanzija uvoza povezana s izvozom štavljene neobrađene kože). '01.g. najviše se uvozi iz goveđa koža (94,9%) iz Australije i Venezuele.

4. Uljano sjemenje – do 70ih zanemariv uvoz, da bi '79.g. rekordna vrijednost bila 81 milijun \$. 80ih oscilira, da bi '02/03.g. bio 40,3 milijuna \$ ili 3,4% vrijednosti poljop uvoza. '01.g. najviše se uvozi soja u zrnu (80%) iz Brazila (94,6%), sjeme suncokreta i ostalih uljarica.

5. Tekstilna vlakna – 2 razdoblja. 1 u kojem se uvoz povećava, pa je '81/83.g. prosjek iznosio 80,6 milijuna \$. 2 razdoblje, smanjivanje proizvodnje utjecalo je i na uvoz sve manjih količina tekstilnih vlakana. Udio uvoza u uk uvozu p.p. smanjio se s 38,6% '66/68.g. na 2,7% '02/03.g. '01.g. najviše zastupljeni u uvozu tekstilnih vlakana vuna (50,7%) i sintetička vlakna (25,4%).

6. Životinjske i biljne tvari (ostalo) – od '86.g. do kraja analiziranog razdoblja uzlazni trend uvoza, pa je udio u uk vrijednosti uvoza '02/03.g. bio 4%. '01.g. najviše se uvoze biljne sirove tvari (cvijeće, lukovice) pa životinjske sirove tvari (crijeva, želuci, mjehuri, proizvodi od riba)

7. Životinjsko i biljno ulje i masti – višestruko (za 14,3 puta) se povećala u analiziranom razdoblju, no unatoč tome smanjila udio u uvozu s 4,7% '66/68.g. na 0,3% '02/03.g. '01.g. najviše zastupljena biljna ulja (suncokreta, soje, maslina, palme...) s 74,1% te životinjska i biljna ulja i masti. Ulje najviše iz Mađarske, Slovenije i Češke. U vt razmjeni život i biljnih ulja i masti '02/03.g. negativan saldo od 22,0 milijuna \$.

4.1.6. Osnovni uvjet i putovi smanjivanja uvoza

- uvoz jeftinijih proizvoda je vrlo važan čimbenik stabilnosti cijeni koji je štitio kupovnu moć potrošača, osobito onih sa niskim dohotkom.

- nerazvijena i zapuštena poljop u nas ne može se oduprijeti konkurenciju (bez mjera razvitka)

3. skupine poljoprivrednih proizvoda kad je riječ o uvozu:

1. Proizvodi čija se ukupna ponuda na domaćem tržištu formira uvozom (kava, kakao, začini)

2. Proizvodi koji se u nas proizvode na ograničenom prostoru, ali bi se njihovom većom

proizvodnjom mogao znatno smanjiti uvoz (vrste južnog voća).

3. Najbrojnija, čine je proizvodi za čiju proizvodnju u nas postoje prirodni uvjeti koji mogu osigurati ekonomski uspješnu proizvodnju (za domaću potrošnju, ali i za izvoz).
- investicija – važna mjera agrarne politike za povećanje uvoza i smanjenje izvoza.
  - precijenjena domaća valuta – pogoduje uvozu, čineći uvozne proizvode razmjerno jeftinim.

4.2. Unutarnje tržište poljoprivrednih proizvoda

4.2.1. Tržište i poljoprivredna proizvodnja

- tržište – ekonomski prostor (sajam, tržnica, burza, trgovinske mreže) na kojem se izravno sučeljavaju ponuda i potražnja (kao količina robe koja se može kupiti ili prodati).
- trampa – prvotni oblik razmjene u kojem se jedan proizvod (ra)zamjenjuje za drugi.
- promet – dao veliki poticaj razvoju poljoprivrednih proizvoda.
- evolucija tržišta – lokalno, regionalno, nacionalno, međunarodno i globalno.
- pozitivni učinci proširenja tržišta – povećanje apsorpcijske moći tržišta, specijalizacija proizvodnje, rast produktivnosti rada, okrupnjivanje posjeda, veća konkurencija i snizivanje jediničnih troškova proizvodnje.

Poljoprivredno tržište ima ekonomske zadaće koje su istovjetne funkcijama integralnog tržišta robe: alokacijsku, selektivnu, distributivnu.

Alokacijska – alokacija gospodarskih resursa (fonda rada i materijalnih sredstava po sektorima proizvodnje.)

Selektivna – povezana s tržišnim odabirom privrednih subjekata koji će i u kojoj mjeri sudjelovati u tržišnom natjecanju.

Distributivna – posredovanjem cijena faktora proizvodnje određuje udio svakog sudionika gospodarske aktivnosti u primarnoj raspodjeli ostvarenog dohotka.

Zadaće institucija u tržišnom sustavu:

1. Prikupljanje i koncentriranje proizvoda koji čine ponudu
2. Uskladištenje i uravnoteživanje ponude i potražnje
3. Distribuciju robe (prodaju)

U ponudi poljoprivrednih proizvoda u najvećem broju nerazvijenih zemalja sudjeluje razmjerno velik broj proizvođača i to uglavnom s malim količinama. Zbog toga je kupnja složen dio procesa i izaziva visoke jedinične troškove. Otkupljene proizvode potrebno je razvrstati (sortirati) prema vrstama, cijenama, kakvoći i dr. standardima. Manji dio se disperzira do krajnjih potrošača, a veći dio se uskladištava kod proizvođača, trgovina, države..

Mjere intervencije pojedinih država na tržištu poljoprivrednih proizvoda: administrativno određivanje cijena uglavnom osnovnih poljop proizv; zajamčene cijene; minimalne otkupne cijene; novčani poticaji i subvencije; interventni izvoz i uvoz; carine; prelevmani; uvozni kontingenti; zabrana uvoza i izvoza.

4.2.2. Specifičnosti tržišta poljoprivrednih proizvoda

Obilježja ponude poljop proizv povezana sa specifičnostima poljop proizvodnje. Dio se p.p. upotrebljava za reprodukciju p.p. (sjeme, stočna hrana, gnojivo, stočni pomladak...), drugi dio p.p. konzumira se kao proizvodi osobne potrošnje (tzv. prirodna potrošnja). Treći dio čini tržišni višak ili ponudu p.p.

Vezana proizvodnja – u govedarstvu: meso-mlijeko, svinjogojstvu: meso-mast, itd. Prema tome ponuda jednog proizvoda uvjetuje ponudu drugih (sekundarnih) proizvoda.

Cjenovna elastičnost potražnje za prehrambenim proizvodima je razmjerno niska, dok je elastičnost potražnje u uvjetima rastućih dohodaka potrošača opadajuća veličina.

Ukrštena elastičnost pokazuje koliko će se promijeniti potražnja za jednim proizvodom, ako se promijeni cijena nekog drugog proizvoda s kojim se potražnja prvog proizvoda može zamijeniti ili je komplementarna.

Supstitabilnost proizvoda: žito mesom, pamuk vunom, mast uljem, jedna vrsta voća drugom...

4.2.3. Cijene i tržište poljoprivrednih proizvoda

- 2 cilja politike cijena – funkcija stimuliranja proizvodnje
  - funkcija zaštite dohotka poljoprivrednika

Utjecaj promjene relativne razine cijena p.p. na p.p. razlikuje:

1. Linearni porast cijena svih proizvoda – nema favoriziranja jednih i diskrim drugih proizv.

Zbog toga se porast proizvodnje može ostvarivati samo povećanjem proizvodnje po jedinici površine, a to znači uporabom veće količine mineralnih gnojiva, sredstva za zaštitu bilja, kvalitetnijom obradom zemljišta.

2. Selektivni porast cijena – porast cijena samo nekih proizvoda.

2 podjele perioda potrebnih za prilagodbu p.p. promijenjenim cijenama:

1. Vrlo kratki, kratki, dugi (ili srednji) i vrlo dugi (ili dugi).
2. Kratki, dugi, ultradugi

Osnovni kriterij navedenih klasifikacija je vrijeme reprodukcije – žitarica (1 godina), govedarstvo (oko 3 godine), puni rod voćaka (5 ili više godina).

Najveću elastičnost površina na cijene – kulture koje malo sudjeluju u strukturi zasijanih površina i čija proizvodnja ima naglašen robni karakter (npr. industrijsko bilje). Manju elastičnost pokazuju kulture na oraničnim površinama (kukuruz, žitarice). Veća je elastičnost u zemljama sa krupnijim posjedima i gdje je proizvodnja više orijentirana na tržište. Elastičnost površina svih kultura veća je pri prvoj promjeni cijena, dalje se smanjuje.

Potražnja za prehrambenim proizvodima u svakoj se zemlji tijekom vremena povećava. Ona je u vremenskoj dimenziji funkcija nekoliko varijabli: broja potrošača (stanovnika), realnih dohodaka po potrošaču, dohodovne elastičnosti potražnje za prehrambenim proizvodima, izvoza prehrambenih proizvoda i pariteta cijena prehrambenih i ostalih proizvoda i usluga.

Politikom cijena nastoje se uspostaviti sljedeći (novi) odnosi ili pariteti:

1. Cijena poljoprivrednih proizvoda i proizvodnih sredstava za poljoprivredu
2. Otkupnih i maloprodajnih cijena
3. Cijena na lokalnim i regionalnim tržištima
4. Godišnjih i sezonskih cijena
5. Izvoznih i uvoznih cijena
6. Cijena na domaćem i širem tržištu

4.2.4. Razvoj tržišta i poljoprivrednih proizvoda u RH

4.2.4.1. Cijene poljoprivrednih proizvoda

Posredne mjere državne intervencije: kreditiranje investicija tekuće proizvodnje i zaliha; poticanje poticanje razvojno istraživačke djelatnosti i obrazovnog sustava; kreditiranje potroš. Kriteriji definiranja razine zaštitnih cijena – po troškovima proizvodnje – troškovni princip

- svjetskim cijenama
- kombinacijom oba

Udio prihoda iz plaća u strukturi novčanih prihoda kućanstva '68-03.g. smanjio se s 58,9 na 50,4%.

4.2.4.2. Prodajni kanali poljoprivrednih proizvoda

Danas se poljoprivredni proizvodi utržuju uglavnom putem tržnica, sajмова, otkupa.

Tržnice – tradicionalni način utrživanja p.p. (prostor na koji poljoprivrednici donose dnevno svoje proizvode kako bi ih prodali krajnjim potrošačima, uglavnom urbanih naselja.

Tržnice na veliko – izravan kontakt krupnih prodavača i velikih potrošača i trgovina (kod nas u Osijeku, Rijeci, Splitu, Benkovcu).

Sajmovi – tržišna institucija izravne kupoprodaje p.p. Održavaju se tjedno (najčešće i tu se obavlja kupoprodaja stoke i drugih p.p.), a i mjesečno, polugodišnje i godišnje.

Otkup – najvažniji u nas organizacijski oblik prodaje p.p. Većinom se proizvodi isporučuju u industrijsku preradu i zatim kao finalni proizvodi do krajnjih potrošača..

1. Fizički opseg otkupa najvećeg broja proizvoda (osim krumpira i goveda) kretao se uzlaznim trendom sve do kraja 80ih.
2. Porast otkupa (do druge polovice 80ih) bio je primarno povezan s povećanjem proizvodnje.
3. Kretanje otkupljenih količina bilo je nestabilnije od kretanja proizvodnje.
4. Udio otkupljenih količina proizvoda u njihovoj proizvodnji veoma se razlikuju po pojedinim proizvodima.
5. Najveći stupanj robnosti imaju industrijske kulture (šećerna repa i duhan).
6. Otkupi najvažnijih žitarica – pšenice i kukuruza u odnosu prema proizvodnji veoma su se razlikovali, kao što je bio različit trend njihove tržišnosti.
7. Otkup krumpira nije očito bio konkurentan izravnoj prodaji.
8. Razmjerno visok stupanj robnosti proizvodnje svinja i goveda kontinuirano se smanjivao.

4.2.4.3. Strukturne promjene i stabilizacija tržišta

Osnovne značajke promjene u strukturi vrijednosti otkupa p.p. '62/64.g., '82/84.g., '01/03.g.

1. Udio biljnih proizvoda u razdoblju '62/64.-'01/03.g. povećao se s 33,2 na 40,5%, a udio stočnih proizvoda smanjio se s 55 na 53,1%.
  2. Smanjio se udio povrća i voća (pad voćarske proizvodnje, veća prodaja na tržnici).
  3. Veliki porast udjela imalo je industrijsko bilje: 60,4%.
  4. Veliki pad vrijednosti stoke (goveda i svinja) bio je najviše povezan sa smanjenjem njihove proizvodnje (osobito goveda) i fizičkog opsega otkupa od 80ih naovamo.
- 2 su utjecaja vlasništva na proizvodnju - privatno vlasništvo i poslovni subjekti.

U razdoblju 62/64-01/03.g. smanjivao se udio obiteljskih gospodarstava (privatno vlasništvo) ('03.g. 450.000) u vrijednosti otkupa p.p. sa 57,8 na 49,7%. Udio poslovnih subjekata ('03.g. 3503) '01/03.g. u uk. vrij. otkupa neprerađenog duhana bio 5%, a u otkupu svinja 87,4%.

5. Regionalni i ruralni razvoj

5.1.1. Teorije o razmještanju poljoprivrede

Thunenova teorija – postoji samo jedna, izolirana država u čijem je središtu jedan grad u blizini kojega se nalazi samo jedan rudnik soli. Proizvodnja se oko grada razmješta u 6 koncentričnih krugova. Suština ove teorije je u tome što se u njoj kao presudni kriterij razmještanja poljoprivrede uzimaju troškovi transporta koji su određeni udaljenošću između mjesta proizvodnje (krug) i mjesta potrošnje (grad).

Rosserova teorija – poljoprivredne kulture razmještaju se prema kakvoći zemljišta odnosno prema njegovim proizvodnim mogućnostima. Zemljište najniže kakvoće namijenjeno je šumarstvu, a na najkvalitetnijem zemljištu uzgajaju se povrtlarske kulture.

Nemčinova teorija – što potpunije podmirenje potreba stanovništva, max produktivnost rada uz ravnomjernije korištenje radne snage tijekom godine, i što veća proizvodnost zemljišta.
Ruillerova teorija – prostorni razmještaj poljoprivrede ovisi o čovjeku i prirodi.

5.1.3. Kriteriji razmještaja poljoprivredne proizvodnje

2 skupine kriterija:

1. Prirodni uvjeti – tlo (fizikalne, kemijske, biološke značajke, plodnost i tipove), klima (količina i raspored oborina, toplinu, svjetlost, kretanje tračnih masa), reljef.
    3. značajke – neravnomjerna prostorna raspoređenost, oskudnost i nesavršena mobilnost.
  2. Društveno-ekonomski uvjeti – troškovi proizvodnje, cijene proizvoda, prirodi, razvijenost tržišta, radna snaga, proizvodna sredstva, posjedovna struktura, prometna i druga infrastruktura.
- 3 pristupa mjerama regionalne razvojne politike:
1. Centralno inicirani pristup – javlja krajem 19.st.
  2. Pristup lokalnom razvoju sa stajališta privatnog poduzeća – temelji na djelovanju tržišta
  3. Lokalno i regionalno inicirani pristup – lokalni i regionalni čimbenici imaju odlučujuću ulogu u regionalnom razvoju.

5.1.4. Dosadašnja istraživanja regionalnog razvoja hrvatske poljoprivrede

Prvu znanstveno utemeljenju regionalizaciju načinio je Stebut 1926.g. – načinio 4 kriterija (klima, zemljište, biljni pokrivač, rasprostranjenost usjeva).

Na današnjem području RH razlikuju se 4 regije:

1. Ravničarska ili žitorodna;
2. Brežuljkasta ili voćarsko-vinogradarsko-stočarska;
3. Planinska ili pašnjačko-stočarska; ž
4. Mediteranska (jadranska) ili voćarsko-vinogradarska.

Prvi i najvažniji dokument Vlade RH o razvoju poljoprivrede u nas iz 1995.g. – provedena je regionalizacija definirajući tri regije i devet podregija.

2002. g. Hrvatski Sabor donio je „Strategiju poljoprivrede i ribarstva RH“ uza Zakon o poljoprivredi – najvažniji dokument državne politike o razvoju poljoprivrede.

2001.g. najtemeljitiiju znanstveno fundiranu regionalizaciju hrvatske poljoprivrede proveo je Agronomski fakultet s F.Bašićem kao glavnim istraživačem.

Danas u nas 2 razine političko-teritorijalnog ustroja: općine, kao jedinice lokalne i županije kao jedinice područne, regionalne samouprave. RH ima 20 županija i Grad Zagreb te 426 općina i 124 grada (podaci iz 2004.g.).

Važnost poljoprivrede – mjerena udjelom poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu – kreće se na regionalnoj (županijskoj) razini od 0,6% (u Gradu Zagrebu) do 20,7% (u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji).

Udio aktivnih poljoprivrednika u ukupnom aktivnom stanovništvu u širokom intervalu od 0,9% (Grad Zagreb) do 30,7% (u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji).

Udio poljoprivrednika u ukupnom stanovništvu i aktivnih poljoprivrednika u ukupno aktivnom stanovništvu 2001. g. pokazuje:

1. Smanjenje površina voćnjaka s 4,1 na 3,4%, vinograda s 4,8 na 3,7%, dok površine pod oranicama i vrtovima s 91,1 na 92,9%.
2. Površine pod trajnim nasadima zauzimaju male površine (naspram žitarica) bile su više osjetljive na promjene ekonomskih uvjeta privređivanja.
3. Obradene površine (oranice i vrtovi, voćnjaci i vinogradi) smanjile su se tijekom triju desetljeća 1724 na 1567 tisuća ha ili za 9,1%. Oranice i vrtovi se smanjili za 7,3%, voćnjaci

za 23,7%, a vinogradi za 31%.

4. Površine pod voćnjacima kretale se od polovice 19.st. pa do početka 90ih uzlaznim trendom, a tada se smanjuje. 2002.g. oko 96% voćnjaka u vlasništvu je obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava čija proizvodnja voća ima prirodni karakter.
5. Površine pod vinogradom su se 1885.g. rasprostirali na 171.000 ha, a 2002.g. na 58.000 ha. Oko 92% vinograda 2002.g. je u vlasništvu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.
6. Najveći broj županija (17) može se cijelim prostorom, a ostale 4 najvećim dijelom svog područja svrstati u 3 poljoprivredne regije.

Regije – panonska (10 županija i Grad Zagreb), gorska (3 županije), jadranska (6 županija). '00/02.g. – razlika u udjelu oranica i vrtova su se smanjile premda su u intervalu od 58 % u Dubrovačko-neretvanskoj do 98% u Vukovarsko-srijemskoj, Osječko-baranjskoj ili Ličko-senjskoj županiji.

Površine pod voćnjacima su se na prostoru cijele RH smanjile (23,7%). Najveći je porast u Osječko-baranjskoj županiji (59%), a najveći pad u Primorsko-goranskoj (79%).

Najveći udjel voćnjaka u obrađenim površinama '00/02.g. imaju Dubrovačko-neretvanska (14,2%), Šibensko-kninska (10,6%), Zadarska (7,6%), Grad Zagreb (7,2%), Međimurska (7,1%) i Krapinsko-zagorska (6,6%). Dok najveći udjel u vinogradima također pripada Dubrovačko-neretvanska (27,8%).

U razdoblju '70/72-'00/02.g. tri najponderabilnije kulture bile su kukuruz, pšenica i krumpir (na njih otpada gotovo 2/3 – 65% ukupno zasijanih površina). Proizvodnja pšenice tijekom 3 desetljeća smanjila se 3,1%, što je rezultat pada površina s 402 ('70/72.g.) na 237 ('00/02.g.) tisuća ha ili 41 % uz istodobno povećanje proizvodnje po jedinici površine (ha) s 2,57 t na 4,21 t ili 63%. U proizvodnji pšenice dominira ('00/02.g.) dominira Osječko-baranjska (30,1%), Vukovarsko-srijemska (18,8%), Virovitičko-podravska (9%). U proizvodnji kukuruza bilježimo povećanje od 23,2%. Dominiraju ('00/02.g.) Osječko-baranjska (20,3%), Vukovarsko-srijemska (15,9%), Koprivničko-križevačka (8,4%). Najviše se povećala u Međimurskoj županiji (135%), a smanjila u Ličko-senjskoj (86%).

Proizvodnja krumpira se smanjila 12%. Dominiraju ('00/02.g.) Zadarska (12,6%), Međimurska (11,2%) i Istarska (8,4%). U Zadarskoj županiji najveći rast (256%), a pad Koprivničko-križevačkoj (71%).

5.2. Ruralni razvoj

5.2.1. Uvod

3 faze razvoja ruralnog društva:

1. Kompozicije – uzajamnost tradic socijalnih slojeva na svim područjima ruralnog razvoja.
2. Dekompozicije – razvoj kapitalističkih odnosa (industrije i gradova).
3. Moderne dekompozicije – započinje sredinom 19.st. Sve manje ljudi se bavi

Poljoprivredom, modernizira se selo.

Premise od kojih se polazi u teorijama seljaštva i seljačkog društva:

1. Retoričko pitanje – treba li reći da su svi ratari i stočari svijeta seljaci.
2. Seljaštvo i seljačko društvo nisu jedinstvene kategorije, odnosno postoje seljaštva i seljačka društva.

2 tipa seoskih naselja: Disperzirana ili raštrkana; zbijena ili zgusnuta.

Prema FAO, ruralni prostor se definira prema: gustoći naseljenosti i udjelu stanovništva koje se bavi primarnim djelatnostima.

OECD definira dvije hijerarhijske razine teritorijalnih jedinica: lokalnu i regionalnu.

2001.g. udio ruralnog u uk stanovništvu u razvijenim zemljama 26%, nerazvijenim 59%. U zemljama Azije, Pacifika i supsaharske Afrike ruralna populacija je 66 (65)% stan. Na Karibima i Latinskoj Americi je to 24%. Od država Nepal s 88% seoskog stan, Belgija s 3%.

Poljoprivredno st. 2001.g. čini 42% ukupne populacije u svijetu, 51% u nerazvijenim, 7% u razvijenim zemljama.

U EU15 (do 1.5.04.) na ruralna područja otpada 80%, na kojem živi 25% stanovništva.

Politika ruralnog razvoja EU nudi 22 mjere u 4 grupe:

1. Obuhvaća ulaganja u poljoprivredna gospodarstva u svrhu povećanja dohotka poljoprivrednika i poboljšanja životnog standarda.
2. Odnosi se na ljudske resurse: poticanju većeg broja mladih u poljoprivredi, izobrazba...
3. Mjere koje se odnose na područja na kojima postoje određena ograničenja razvoja.
4. Ostale mjere ruralne politike odnose se na unaprjeđenje zemljišne politike, razvoj uslužnih djelatnosti, renoviranje i razvoj seoskih naselja, poticanje nepoljoprivrednih aktivnosti...

5.2.2. Ruralni razvoj u RH

Kriteriji za određivanje ruralnog prostora - prema OECD (rabe 150st/km²) na ruralni prostor u RH opada (2001.g.) 91,6% ukupne površine, a prema EU (rabe 100 st/km²) 84,6% ukupne kopnene površine. Na seoska naselja prema OECD opada 88,7%, a prema EU 78,6%.

Ukupna površina RH je 58594 km², poljoprivredne ima 31370 km², šumske 20644 km².

Kriteriji razlikovanja ruralnih od urbanih naselja – 4 varijable: veličina naselja; udio poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu; zastupljenost kućanstva bez poljoprivrednog gospodarstva u ukupnom broju kućanstva; udio zaposlenih radnika danog naselja koji rade u samom mjestu u ukupnom broju zaposlenih.

Udio seoskog u ukupnom stanovništvu 2001.g. najviše imala gorska Hrvatska (65,1%), najmanje sjeverno Hrvatsko primorje (35,8%). Ukupno RH je imala 42,2% ('81.g. 48,5%; '61.g. 68,4%).

Drastičan pad udjela poljoprivrednog stanovništva, pa je 1953.g. činilo 75,5%, a 2001.g. 13,3% seoskog stanovništva.

Trend demografskog starenja ukupnog stanovništva je izražen u nas. 2001.g. udio stan starijeg od 65 godina u uk. stan u ruralnim područjima je do 27%, a u urbanim 14-16%. Zastupljenost radno sposobnog stanovništva u ruralnim krajevima je oko 60%, urbanim 65%.

Depopulacija ruralnih naselja (1964.2002.g.) stopa prirodnog prirast seoskog stanovništva smanjivala se s 5,3 (1964.g.), bila je pozitivna do 1978.g. -1, a u 2002.g. -4,9. Smanjenje nataliteta s 16,7 na 9,4 i povećanje mortaliteta s 11,4 na 14,3.

5.2.3. Politika ruralnog razvoja

- dominantna značajka politike ruralnog razvoja je kompleksnost, složenost koja se odnosi na ciljeve ili sredstva i nositelje te politike.

- mjere strukturne politike provode se neizravnom i izravnom potporom dohotku poljoprivrednih gospodarstava. Mjerama strukturne politike pruža se potpora:

1. Područjima s težim uvjetima gospodarenja u poljoprivredi
2. Razvitak poljoprivrede koji skrbi o ekološkoj i biološkoj očuvanju raznolikosti
3. Investicije u poljoprivredna gospodarstva
4. Stručno osposobljavanje za rad u poljoprivredi
5. Ulazak mladih ljudi u poljoprivredu i raniji odlazak starih u mirovinu
6. Regionalni razvitak poljoprivrede
7. Dopunske aktivnosti na poljoprivrednim gospodarstvima

- politika ruralnog razvoja, sukladno Zakonu o poljoprivredi (2001.), provodi se prema Nacionalnom programu za poljoprivredu i seoska područja (2003.) koji obuhvaća ciljeve i mjere razvoja ruralnih područja.

- ciljevi ruralnog razvoja:

1. Trajno poboljšanje životnog standarda i kvalitete života ruralnog stanovništva i njihovo nezaostajanje za ubranom populacijom.
  2. Transformacija ruralnih područja u prostor koji je atraktivan za život i rad stanovništva, neovisno o njihovom dohotku.
  3. Održavanje veza sela s malim gradovima i urbanim područjima.
  4. Integracija ruralnih područja u ukupno tržišno gospodarstvo.
- strategija razvoja – obuhvaća skup koordiniranih mjera, pomoću kojih se ostvaruju utvrđeni ciljevi razvoja i u njoj su pobrojene mjere koje se odnose na svaki od rečenih ciljeva r.razv.
- potiskujući faktori (push factor) – potiču kretanje stanovništva iz urbanih u ruralna naselja.
- pull factors – faktor privlačne moći seoskih područja.

Problem nestajanja sela, pa prema 2001.g. od ukupno 6579 naselja u njih više od 2000 živjelo je manje od 99 stanovnika (prednjači Ličko-senjska županija s 57,8%). Te je bilo 105 naselja bez stanovnika i velik broj sela s nekoliko ili nekoliko desetaka stanovnika.

Velike razlike u gustoći naseljenosti (prema 2002.g.) 10 st/km² u Ličko-senjskoj do 1215,5 st/km² u Gradu Zagrebu.

6. Strategija razvitka poljoprivrede i agrarna politika

Agrarna politika – ukupne aktivnosti nositelja ekonomske politike prema poljoprivredi.

6.1. Strategija razvoja politike

6.1.1. Strategija razvoja do osamostaljena RH

'57.g. usvojen dokument - Rezolucija o perspektivnom razvitku poljoprivrede i zadrugarstva. Odrednice te rezolucije:

1. Najviše predstavničko tijelo definiralo je jedan od osnovnih ciljeva politike razvoja poljoprivrede – dinamizirati rast poljoprivredne proizvodnje da može uspješno obavljati brojne i važne zadaće.
2. Utvrđeni su glavni nositelji politike bržeg razvoja poljoprivrede – krupne poljoprivredne Organizacije (poljoprivredna dobra, kombinati, opće poljoprivredne zadruge i sl.)
3. Definirane su najvažnije ekonomske, organizacijske, tehničke i druge mjere ostvarivanje utvrđenih ciljeva (investicijska politika, premije, regresi, zaštitne cijene, mehanizacija i kemizacija, razvoj zadrugarstva i kooperacije).

Kooperacija – poslovna suradnja između obiteljskih (individualnih) gospodarstava i poslovnih subjekata i dijelova poljoprivrednih subjekata. Tri osnovna oblika kooperacije:

1. Pružanje usluga – poslovi kao prodaja reprodukcijskih materijala, otkup, usluga oranja...
2. Kreditiranje i kontrahiranje proizvodnje – uspostavljanje poslovnih odnosa čiji se oblici razlikuju podosta od jedne do druge proizvodnje (dobi se kredit, a otplati proizvodom).
3. Zajednička proizvodnja i raspodjela – najrazvijeniji oblik poslovne suradnje u kojoj obiteljsko gospodarstvo sudjeluje radnom snagom u zemljištem, a drugi partner ulaže reprodukcijski materijal, strojeve, oruđe, opremu i sl.

6.1.2. Strategija i politika razvoja od osamostaljena RH

1995.g. - Vlada RH je definirala strategiju razvitka poljoprivrede u dokumentu – Pregled stanja i strategija razvoja poljoprivrede RH.

6.2. Agrarna politika

3 konstitutivna elementa agrarne politike: ciljevi, nositelji i sredstva.

6.2.1. Ciljevi agrarne politike

Ciljevi pobrojani u Zakonu o poljoprivredi:

1. Prehrambena sigurnost stanovništva koja se podmiruje u što većoj mjeri domaćim konkurentnim poljoprivrednim proizvodima.
2. Promicanje učinkovitosti proizvodnje i tržišta u poljoprivredi radi jačanja konkurentnosti na domaćem i međunarodnom tržištu.
3. Omogućivanje primjerenog životnog standarda i pridonošenje stabilnosti poljopr. dohotka
4. Omogućivanje pristupa potrošačima odgovarajućoj i stabilnoj ponudi hrane sukladno njihovim zahtjevima, poglavito glede cijena i kakvoće hrane te sigurnosti prehrane.
5. Čuvanje prirodnih resursa promicanjem održive, poglavito ekološke poljoprivrede.
6. Očuvanje i napredak seoskih područja i ruralnih vrijednosti.

Izvori ciljeva agrarne politike EU definirani Rimskim ugovorom (1957.):

1. Povećati produktivnost svih faktora poljoprivredne proizvodnje;
2. Osigurati primjeren životni standard poljoprivrednog stanovništva;
3. Stabilizirati tržište poljoprivrednih proizvoda;
4. Osigurati stabilnu ponudu po prihvatljivim cijenama.

1992.g. redefinirana Zajednička agrarna politika – prva reforma agrarne politike.

2000.g. preusmjeruje razvoj poljoprivrede prilagodbi agrarne strukture, održivom ruralnom razvoju te zaštiti prirode i okoliša – druga reforma.

2003.g. prekidanje veza između potpora i proizvodnje i njihovu preusmjeravanju u programe ruralnog razvoja – treća reforma.

6.2.2. Zemljišna politika i ekonomski održiva poljoprivreda

Pod pojmom zemljišne politike ove su odrednice: posjedovna struktura, agromelioracija, regionalizacija...

6.2.3. Subvencije u poljoprivredi (novčane naknade i novčani poticaji)

Državne potpore – oblik intervencije pomoću kojeg država transferira sredstva određenom dijelu gospodarstva ili pak pojedinom privrednom subjektu, u svrhu poticanja aktivnosti.

Subvencije – tekući transferi kojima država plaća razliku između cijene proizvoda koju plaća kupac i troškova proizvodnje.

6.2.3.1. Novčane naknade

Imaju dvostruku zadaću:

1. Putem nižih cijena određenih inputa stimulirati njihovo brže i šire uvođenje u masovnu poljoprivrednu proizvodnju.
2. Nisu samo oblik subvencioniranja poljoprivrede, nego i industrije odgovarajućih proizvodnih sredstava, osobito na nižim razinama njezina razvitka.

Najveći dio novčanih naknada odnosio se na mineralna gnojiva

6.2.3.2. Novčani poticaji

Tri temeljne zadaće:

1. Stimulirati proizvodnju određenih proizvoda koji imaju strateško značenje (prehrambeni) i onih osobite važnosti (autohtone pasmine stoke i sl.)
2. Omogućivati realizaciju onih proizvoda čiji su troškovi proizvodnje iznad tržišnih cijena.
3. Usklađivati kupovno sposobnu potražnju potrošača i otkupne cijene pojedinih proizvoda.

1. Model poticanja proizvodnje kapitalnih ulaganja i ruralnog razvitka obuhvaća poticanje: ratarskih kultura, sadnog materijala, stočarstva, uzgoja pernate divljači, ribarstva...
2. Model kapitalnih ulaganja – obuhvaća potporu ulaganja u poljoprivredu koju čine nepovratna sredstva, koja se odnose na udio sredstava iz državnog proračuna u ukupnoj vrijednosti investicije za koju je komercijalna banka odobrila kredit.
3. Model ruralnog razvitka – model pomoću kojeg komercijalna gospodarstva mogu ostvariti potporu.

Nekomercijalna gospodarstva – seljačka ili obiteljska poljoprivredna gospodarstva, ostvaruju pravo na potporu u sklopu modela potpore dohotka, a mogu i u okviru sustava ruralnog razvoja

6.2.3.3. Razina subvencija u hrvatskoj poljoprivredi

Udio subvencija u poljoprivredi u državnom proračunu '01.g. bio je 0,88% u ukupnom BDP-u, a '03. 0,9%, a u državnom proračunu 2,35%

6.2.4. Zaštitne cijene, robne zalihe, carine i porezi

1. Zaštitne cijene – Zakonom o poljoprivredi (2001.) definirane su u okviru tržišno-cjenovne politike propisane cijene koje mogu biti ciljane (trebaju omogućiti primjerenu razinu dohotka za pojedine proizvode), zajamčene (uz primjeren obujam proizvodnje i minimalnu razinu dohotka za pojedine proizvode) i minimalne (po njima je proizvođač koji ostvaruje određenu vrstu potpore, obvezatan otkupiti poljoprivredne proizvode).
2. Carine – pristojba ili vrsta posrednog poreza što se naplaćuju na proizvode koji prelaze preko carinske granice odnosne države. U nas carine oko 35%, u EU 20,8%.
3. Porezni sustav -
4. Robne zalihe – čimbenik stabilnosti cijena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Poslove držanja zaliha određenih proizvoda obavlja DRRZ.

6.2.5. Investicije i kreditiranje

Udio investicija u poljoprivredi u ukupnim investicijama u gospodarstvu – '62. 13,1%; '72. 10%; '82. 7,8%; '90. 5,1%; '98. 1,8%.

U ukupnim investicijama u poljoprivredu, šumarstvo i ribarstvo u 2003. sudjelovale su investicije iz vlastitih sredstava (83,2%), udruženih sredstava (0,3%), financijskih kredita (14,8%) i sredstava fonda i proračuna (1,7%).